

KUR'AN PERSPEKTİFİNDEN KADIN

Abdulkadir Karakuş*

Öz

Kadın konusu, hemen hemen tüm toplumlarda ve medeniyetlerde asırlardır tartışılan mevzular arasında yer almıştır. Bu tartışmalar bazen kadın lehine bazen de aleyhine olmak üzere bir seyir izlemiştir. Konuyla ilgili tartışmalar, daha yaratılış hikâyesi kurgulanırken başlatılmış ve bu esnada kurgulanan eksik yaratılış algısı, kadınla ilgili anlayışın her safhasına yansıtılmıştır. Bu tartışmalar, ifrat ve tefritin tüm sahalarında kendine yer bulmuş; ancak çoğu zaman kadının bizzat kendisi tartışılan varlık olmasına rağmen görüşü alınmamış ve fikri sorulmamıştır. Kur'an, her konuda olduğu gibi kadın konusunda da problemleri çözmek ve insanlığa rehberlik etmek üzere nazil olmuştur. Ancak insanlar pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da kendi anlayışlarını rivayetler yoluyla Kur'an'ın tefsirine karıştırmaya çalışmışlardır. Bu makalede, dinlerin en sonuncusu olan İslâm'ın kutsal kitabı Kur'an'ın ve onun bir "model hayat" olarak uygulayıcısı Hz. Peygamber'in kadına bakışı, yaratılıştan itibaren ele alınacak, ayet ve hadislerde anlatılan kadın olgusu belirlenmeye gayret gösterilerek İslâm'ın kadın algısı ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Tefsir, Kur'an, Kadın, Kadın hakları, Kadın erkek eşitliği

WOMEN FROM THE QUR'AN PERSPECTIVE

Abstract

The subject of women has been among the issues discussed in almost all societies and civilizations for centuries. These debates were initiated while the story of creation was being constructed, and the lack of creation created in this process was reflected in every phase of life. These debates have found their place in all the fields of overdoing and understatement, but although the woman himself was often debated, his views were not taken and his opinion was not asked. In this article, the view of the Holy Quran and as a "role model" of the Qur'anic practitioner Prophet Muhammad will be examined from the moment of creation and tried to determine the phenomenon of women described in the verses and hadiths.

Keywords: Exegesis, Qur'an, Woman, Women's rights, The equality of woman and man

Article Types/Makale Türü: Research Article/Araştırma Makalesi

Received/Makale Geliş Tarihi:08/05/2019, Accepted/Kabul Tarihi: 01/09/2019

Doi: 10.26791/sarkiat.561769

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı. Asst. Prof. Siirt University, Faculty of Theology, Tafsir Department, Siirt, Turkey. akarakuş@siirt.edu.tr

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2387-2402>

GİRİŞ

Günümüzün en tartışmalı hususlarından bir tanesi hiç şüphesiz ki kadın hakları ve kadın-erkek ilişkileri konusudur. Bilhassa gelişmiş ülkeler şeklinde ifade edilen toplumlarda kadınlar, hayatın hemen hemen her safhasında sorumluluklar üstlenerek yaşadıkları toplumun ilerlemesine ve gelişmesine katkıda bulunurlarken henüz gelişmemiş ülkelerde kadınlar konusu sorunlu bir alandır. Maalesef bu durum tüm İslâm ülkeleri için olduğu gibi ülkemiz için de geçerlidir ve bunun sonucunda da İslâm dininin kadını aşağılayarak ona gereken değeri vermediği gibi bir algı ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı bu konuda Kur'an'ın insanlığa anlattığı ve Hz. Peygamber'in bizzat uyguladığı gerçeklerin gözler önüne serilmesi bu algının ortadan kalkması için önemlidir.

Şunu unutmamak gerekir ki gerçeklerin üzerini örterek veya onları görmezden gelerek imanı ve İslâm'ı savunmak imkânsızdır. Maalesef ana kaynaklarımızda kendine yer bulmuş ve gerçekten de kadını aşağılayıcı mahiyette olan bir takım rivayetler görmek mümkündür. Fakat bu sözlerin, iddia edildiği gibi “Âlemlere Rahmet olarak gönderilen” (el-Enbiyâ 21/107) Hz. Peygamber tarafından söylenmiş olması da asla mümkün değildir. Çünkü Hz. Peygamber'e isnat edilen bu sözler, hem onun hem de Kur'an'ın ilkeleriyle çelişmektedir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in Kur'an'ın ayetleriyle uyumayan şeyler söylemesi ve kendisiyle çelişkiye düşmesi kabul edilebilir bir hadise değildir.

Hâlbuki Allah Kur'an'da mümin erkek ve kadınların bir birlerine destek olmalarını ve yaşadıkları topluma faydalı işler yapmalarını teşvik etmekte,¹ yine aynı şekilde kadın ve erkeğin birbirini tamamlayan önemli ve eşit varlıklar olduğunu beyan etmektedir.²

Erkekler ve kadınlar arasındaki bu ilişkiyi, dostluğu ve işbirliğini açıklamak üzere Hz. Peygamber de şu tavsiyelerde bulunmuştur: “(Erkek olsun kadın olsun) Bir müminin diğer bir mümine karşı durumu birbirini tutan ve tamamlayan yapılara benzer.”³ “Müminler birbirlerini sevmekte, birbirlerine merhamet etmekte ve birbirlerini korumakta bir vücuda benzerler. Vücudun bir uzvu hasta olduğu zaman, diğer uzuvlar da bu sebeple uykusuzluğa ve ateşli hastalığa tutulurlar.”⁴ Bu ayet ve hadisler ışığında İslâm'ın erkek ve kadınları üstünlük konusunda kavga etmeye değil, hayırda ve iyilikte birbirlerine destek olmaya teşvik ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Zira Kur'an'da insanlığın yaratılış amacının birbirlerine üstünlük taslayıp ayrımcılık yapmak değil hayırda yarışmak, hayat yolunda daha önemli mesafeler kat etmek ve toplumun yararına üretimde bulunmak olduğu belirtilir.⁵

Durum ana fikir olarak bu şekilde olmasına rağmen ilk dönemlerden itibaren gerek vahyin muhatabı olan Araplar gerekse İslâm'a yeni dâhil olan diğer milletler, daha önceki kültürlerinin etkisinden kurtulamadıkları için gelenek ve göreneklerinde mevcut olan kadın aleyhtarı fikirlerini İslâm'a dayandırmaya çalışmışlardır. Mekkelilerin kadına bakışını ifade eden şu iki rivayet o günün kadın algısını ortaya koymak açısından oldukça önemlidir. Bunlardan bir tanesi Hz. Ömer tarafından rivayet edilmiştir ve o,

¹ Bk. et-Tevbe, 9/71.

² Bk. el-Bakara 2/187.

³ Buhârî, “Edeb”, 36; “Mezâlim”, 6; “Salat”, 87.

⁴ Buhârî, “Edeb”, 27; Müslim, “Birr”, 66.

⁵ Bk. Şükrü Aydın, *Kur'an'ın Fırkacılık Olgusuna Yaklaşımı* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018), 147, 300.

şöyle demiştir: “Biz Cahiliye döneminde kadına zerre kadar değer vermezdik. İslâm gelip de Allah onlardan bahsedince, üzerimizde hakları olduğunu öğrendik.”⁶ Bir diğeri ise Hz. Ömer’in oğlu Abdullah b. Ömer⁷ (ö. 73/692) tarafından nakledilmiştir ve: “Biz Hz. Peygamber zamanında hakkımızda vahiy indirilir korkusuyla hanımlarımıza karşı söz söylemekten ve istediğimiz gibi davranmaktan çekinirdik. Ancak Hz. Peygamber vefat edince istediğimizi söylemeye ve rahat davranmaya başladık.”⁸ şeklinde bize ulaştırılmıştır.

Cahiliyedeki bu tür yanlışlıkları değiştirmek iddiasıyla gelen Kur'an'ın ve onun en önemli uygulayıcısı Hz. Peygamber'in İslâm'dan önceki kültürün etkisinde kalarak önceki yanlışlıkları devam ettirerek onların önünü açacak şeyler söylemesi mümkün değildir. Bunun tek yolu vardır o da Hz. Peygamber'in söylemediği şeyleri ona söyleterek uydurma sözler ortaya atmaktır. Fikir ve düşüncelerini, Kur'an'ın daha Hz. Peygamber'in sağlığında yazıya geçirilmesi sebebiyle Kur'an'a idhal etmeye güç yetiremeyenler bunu Hz. Peygamber'in sözleri olarak uydurdukları mevzu hadisler vasıtasıyla yapmaya kalkışmışlardır.⁹

Allah'ın daima adaleti emrettiği, kullarına hiçbir durumda ve şekilde zulmetmek istemediği,¹⁰ Kur'an'ın açıkça ortaya koyduğu bir gerçektir. Bundan dolayı kadına veya başka bir varlığa zulmü öngören hiçbir şeyin ilahî adaletle bağdaşması mümkün değildir. Çünkü Allah, adaleti tıpkı bedenlerin yaşaması için lazım olan kalp gibi, toplumların varlıklarını sürdürebilmesi için de önemli bir unsur kılmıştır.¹¹

Aslında Kur'an'ın indiriliş gayelerinden bir tanesi de kadınların çağlar boyu karşı karşıya bırakıldığı her türlü aşağılanmalardan kurtarılması ve ona yaratılıştan verilen şeref ve itibarın yeniden iade edilmesini sağlamaktır. Ancak Müslümanlar hem İslâm'dan önceki anlayışlarından kurtulamadıkları hem de yeni temasa geçtikleri yabancı kültürlerin etkisiyle Kur'an'ın gösterdiği bu hedeften sapmış ve bu sapma sonucunda da kadını aşağılayan pek çok görüş Müslümanların yaşadıkları toplumlara hâkim olabilmıştır.¹²

Bu makalede Kur'an'ın öngördüğü kadın olgusu ele alınmaya çalışılacak ve Kur'an ve Hz. Peygamber'in kadınlar hakkında ortaya koyduğu ilkelerden bir kısmı ortaya konmaya gayret edilecektir.

⁶ Buhârî, “Libâs”, 31; Müslim, “Talâk”, 31.

⁷ Tam adı “Ebû Abdірrahmân Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb el-Kureşî el-Adevî” olup Hz. Ömer'in oğludur. Çok hadis rivayet eden, en çok fetva veren yedi sahâbîden ve abâdile olarak anılan kişilerden biridir. Ayrıntılı bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “Abdullah b. Ömer b. Hattâb”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 1: 126-128.

⁸ Buhârî, “Nikâh”, 80.

⁹ Bk. Salih Akdemir, “Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın”, *İslâmî Araştırmalar* 10/4 (1997): 250. Ayrıca hadis uydurma faaliyetinin ortaya çıkışı konusundaki rivayetler ve bunlarla ilgili değerlendirmeler için bk. Enbiya Yıldırım, *Hadis Problemleri*, 3. Baskı (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007), 17-46; Ömer b. Hasan Osman el-Felâte, *el-Vad' fi'l-Hadis* (Dimeşk: Mektebetü'l-Gazâlî, 1401/1981), 1: 177-217; Sadık Cihan, *Uydurma Hadislerin Doğuşu ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi* (Samsun: Etüt Yayınları, 1997), 33-54; Abdülvahap Özsoy, *Hicrî I. Yüzyıl Hadis Tenkit Kriterleri Ve İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi* (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2011), 26 vd.

¹⁰ Bk. Âl-i İmrân 3/182; el-A'râf 8/51; el-Mü'min 40/31; Fussilet 41/46.

¹¹ Bk. Âl-i İmrân 3/21; en-Nisâ 4/135; el-Mâide 5/8; en-Nahl 16/90; en-Hadîd 57/25.

¹² Bk. Akdemir, “Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın”, 250.

1. YARATILIŞLA İLGİLİ OLUMSUZ ALGILAR

Kadın konusunda Müslümanların hayatına dâhil olan yanlış anlayışlardan ilki yaratılışla ilgili hususlardır. Bu konu iki ana başlık halinde ele alınabilir. Bunlardan birincisi kadının erkeğin kaburga kemiğinden yaratıldığı ve erkeğin bir parçası olması münasebetiyle erkek kadar değerli olmadığı anlayışıdır. Bu anlayışa mesnet kılınan ayette Allah insanın yaratılışıyla ilgili olarak şöyle buyurur:

”يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا“

“Ey insanlar! Sizi nefsi vahideden yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan rabbinize itaatsizlik etmeyin. Adını anarak birbirinizden dilek ve istekte bulunduğunuz Allah’a saygısızlıktan ve akrabalık haklarına riayetsizlikten de sakının. Şüphesiz Allah sizin üzerinizde gözetleyicidir.” (en-Nisâ 4/1).

Klasik tefsirlerimizde bu ayetteki “*nefsi vahide*”nin Hz. Âdem olduğu ve ondan yaratılan eşin de Hz. Havva olduğu vurgulanır. Hatta Tevrat’ta anlatılan yaratılış kıssasının aynısı olmak üzere Hz. Havva’nın, Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden alınan bir parçadan yaratıldığı dile getirilir.¹³ Bu tür rivayetler hadis külliyatında da mevcuttur.¹⁴ Bu yorum kadının, erkeğin bir parçası olduğu, kaburga kemiğinden yaratıldığı için doğru düzgün bir varlık olmadığı fikrini de beraberinde getirir. Hâlbuki ayette Hz. Âdem’in ve Havva’nın yaratılışı değil, insanların kadın olsun erkek olsun tek bir tür olarak yaratıldıkları ve yaratılış açısından erkekle kadın arasında bir farkın olmadığı belirtilmekte, erkeğin yaratıldığı özden eşinin de yaratıldığı bildirilmektedir.¹⁵

¹³ Bk. Ebü'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr, *Tefsîru Mücâhid*, thk. Abdüsselâm Ebü'n-Neyl (Mısır: Dâru'l-fikri'l-İslâmi'l-hadîse, 1410/1989), 265; Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Camiu'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000), 7: 514-516; Ebû İshâk ez-Zeccâc, *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbih*, thk. Abdülcelil Abde Şelebi (Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1408/1988), 2: 5; Râzî b. Ebî Hâtim, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm li'bni Ebî Hâtim*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib, 3. Baskı (Suud: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1419), 3: 852; İbn Ebî Zemenîn, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîz*, thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b Ukkâşe – Muhammed b. Mustafâ el-Kenz (Kahire: el-Fârûku'l-hadîse, 1423/2002), 1: 344; Ebû Muhammed Mekki b. Ebî Tâlib Hammûş b. Muhammed el-Kaysî, *el-Hidâye ilâ büllâğî'n-nihâye fi 'ilmi meâni'l-Kur'ân ve tefsîrih ve ahkâmih ve cümelin min fûnûni ulûmih*, thk. ed. eş-Şâhid el-Büşeyhî (Şârika: Mecmûati bühûsi'l-kitâbi ve's-sünneh, 1429/2008), 2: 1212-1214; Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Vâhidî, *el-Vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî (Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1415), 251; Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdurrahmân b. Temmâm b. Atiyye el-Endelüsî, *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*, thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1422), 2: 3-4; Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-gayb - Tefsîru'l-kebîr*, 3. Baskı (Beyrut: Dâru'ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1420), 9: 477; Nâsirüddin Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mer'âşlî (Beyrut: Dâru'ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1418), 2: 58; Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl*, thk. Yûsuf Ali Bedîvî (Beyrut: Dâru'l-kelimi't-tayyib, 1419/1998), 1: 326; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Bahru'l-muhîr fi't-tefsîr*, thk. Sıdkî Muhammed Cemil (Beyrut: Dâru'l-fikr, 1420), 3: 494; Ebû Hafs Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil en-Nu'mânî, *el-Lübâb fi ulûmi'l-kitâb*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavvid (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1419/1998), 9: 416; Şihâbüddin Muhammed b. Abdillâh el-Hüseyinî el-Âlûsî, *Rûhu'l-meâni fi tefsîri'l-Kur'âni'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*, thk. Ali Abdülbârî Atiyye (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmiyye, 1415), 5: 129; Muhammed Tâhir b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye li'n-neşr, 1984), 4: 215.

¹⁴ Havva'nın Âdem'in kaburga kemiğinden yaratıldığı ile ilgili rivayetler için bk. Buhârî, “Ehâdisü'l-enbiyâ”, 1; “Kitâbü'n-nikâh” 79-80; Müslim, “Radâ”, 59-60.

¹⁵ Bu konuda yapılan açıklamalar için bk. Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl*, 3. Baskı (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1407), 1: 461; Ebû Hafs

İlk Müslümanlar yaratılışın nasıl gerçekleştiğini merak ederek yeni Müslüman olan Yahudilere sorular yöneltilmişler, onlar da ellerinde mevcut bulunan muharref Tevrat'ta geçen, o günkü kendi anlayışlarını içeren düşüncelerine göre cevaplar vermişler, bu cevaplar da sanki gerçek bir bilgi gibi hadis ve tefsir kaynaklarımızda yer almıştır.¹⁶ Ancak Müslümanların Yahudilerden aldıkları cevaplar sonucunda oluşan kaburga kemiğinden yaratılma ve böylece kadının erkekten aşağı olduğu fikri Kur'an'ın onayladığı bir görüş değildir. Kur'an kadın ve erkeği yükledikleri sorumluluklar açısından denk kabul etmiş ve onları dünyanın yaşanılabilir bir mekân olarak imar edilmesi gibi çok önemli bir göreve¹⁷ memur etmiştir.

Yaratılış konusunda kadın hakkındaki yanlış kanaatlerden bir diğeri de kadının Âdem'e ilk günahı işlettiği; böylece kadınların erkeği yoldan çıkararak bir varlık olduğu anlayışıdır. Bu anlayış Müslümanlara özellikle Medine'de beraber yaşadıkları ehli kitaptan intikal etmiştir. Yahudi erkeklerin, her sabah; "Ezeli ilahımız! Kâinatın kralı! Beni kadın yaratmadığım için Sana hamdolsun!" şeklinde dua etmeleri,¹⁸ Hristiyanların da; "Çünkü erkek kadından değil, fakat kadın erkektendir; çünkü erkek kadın için değil, fakat kadın erkek için yaratıldı."¹⁹ gibi ilkelerden beslenmeleri onların kadın anlayışını ortaya koymaktadır. İşte Müslümanların, kadınlar hakkında kendilerine soru sorup bilgi aldıkları ve bu aldıklarını kendi anlayışlarına yansıttıkları ehli kitap toplumu böyle bir kültüre sahiptir.

Müslümanlar Kur'an'da etraflıca bahsedilmeyen konularda Hristiyan ve Yahudilere sorular sormuş ve aldıkları cevapları da yukarıda belirttiğimiz gibi Kur'an'ın yorumunda kullanmışlardır. İşte ehli kitaptan yansıyan bu bilgiler arasında kadının erkeği yoldan çıkararak ilk günahın işlenmesine sebep olduğu görüşü de vardır. Hristiyanlar Hz. Âdem'in cennetten çıkarılmasını, Hz. Havva'nın hatasına bağladığı²⁰ için doğumdan itibaren insanlara yapışan asli bir günahın ve kadınların doğum ve özel hallerinde bir takım sıkıntılara maruz kaldıklarından²¹ söz ederler. Hâlbuki Kur'an'ın insana doğuştan yüklediği herhangi bir suç ve eksiklik yoktur.

Kur'an, Yahudi ve Hristiyan teolojisinden Müslümanların zihnine rivayetler vasıtasıyla yansımış olan genel kanaatin aksine, erkek ve kadını ilk baştan itibaren yan yana konumlandırmış iyi günde de kötü günde de beraber olduklarını beyan etmiş ve: "Şeytan oradan o ikisinin ayağını kaydırıp da buldukları yerden onları çıkardı." (el-Bakara 2/36) ayetinde de vurgulandığı gibi Allah'ın emrine itaatsizlik olarak tarif edilebilecek olan ilk günahı erkek ve kadının birlikte işlediklerini haber vermiştir. Hatta

Sirâcüddin, *el-Lübâb fî ulûmi'l-kitâb*, 6: 141; Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, 1415), 2: 392. Ayrıca bk. Hidayet Şefkatli Tuksal, *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*, 7. Baskı (Ankara: Otto, 2018), 73-87.

¹⁶ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed Hüseyin ez-Zehebî, *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn* (Kahire: Mektebetü Vehbe, ts.), 1: 55; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsîr Tarihi* (Ankara: DİB Yayınları, 1988), 1: 71; Muhsin Demirci, *Tefsîr Tarihi*, 38. Baskı (İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016), 124-125.

¹⁷ Bk. Hûd 11/61.

¹⁸ Bk. Abraham Cohen, *Le Talmud*, trad. Jacques Marty (Paris: Payot, 1991), 211; Fatmagül Berktaş, *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın* (İstanbul: Metis Yayınları, 1996), 97.

¹⁹ Korintliler 11/8-9.

²⁰ Bk. Yaratılış 3/1-24.

²¹ "Pavlus'a göre günah dünyaya Âdem vasıtasıyla girmiştir. Her insan Âdem'in suçundan bir miktar taşımakta ve bu suç nesilden nesile geçmektedir. İnsanlığı bu suçtan kurtaran ise Hz. İsa'dır. Her doğan çocuk vaftiz olmadığı müddetçe suçludur." (Romalılara Mektup, 5/12-21).

Taha suresi 115'inci ayette Hz. Âdem eleştirilmiştir.²² Ancak onların bu günaha ısrar etmeyip pişman oldukları, Allah'ın kendilerine öğrettiği şekilde tövbe ettikleri ve Allah'ın onların bu günahlarını bağışladığı da hadisenin anlatıldığı bölümlerin hemen akabinde bildirilmiştir.²³

Hâsılı onların günahı Allah tarafından affedilmiş ve nesillerine intikal etmemiştir. Dolayısıyla kadının erkeği aldatan ve yanlış işler yapıp günahlar işlemesine sebep olacak bir unsur olarak görülmesi Kur'anî bir olgu değildir.

2. HİLAFET, SORUMLULUK VE İMAR GÖREVİ

Erkek ve kadın yeryüzüne aynı gaye²⁴ için gönderilmiş ve yeryüzünü imar etme görevini beraber üstlenmişlerdir. Allah meleklerle hitaben yeryüzünden bir halife edineceğini söyleyip insanları yeryüzünün hâkimi kıldığında²⁵ erkek kadın ayırımı yapmamış her ikisini de aynı görev ve sorumluluklarla var etmiştir.

Kur'an, hitap ederken genelde erkeklere seslenmektedir. Ancak Kur'an'ın eril şahıs zamiri kullanarak bununla hem erkekleri hem de kadınları muhatap aldığı, bu konuda gayret gösteren herkes tarafından bilinen bir gerçektir.²⁶ Ancak aralarında Hz. Peygamber'in eşlerinden Ümmü Seleme,²⁷ (ö. 62/681) Âişe²⁸ (ö. 58/678) Zeyneb bint Cahş²⁹ (ö. 20/641) ve ensardan Esmâ bint Umeys³⁰ (ö. 40/661 [?]) isimli sahâbî bir kadının da bulunduğu muhacir ve ensar kadınlarından oluşan bir grup Hz. Peygamber'e gelerek: "Yâ Resûlallah bizler Allah'ın kitabında neden erkeklerle birlikte anılmıyoruz. Biz muhatap alınmaya layık değil miyiz?" diyerek duygularını dile getirmişlerdir.³¹

²² "Andolsun, bundan önce biz Âdem'e (cennetteki ağacın meyvesinden yeme diye) emrettik. O ise bunu unuttu. Biz onda bir kararlılık bulmadık." (Tâhâ 20/115).

²³ Bk. el-Bakara 2/37; el-A'râf 7/23.

²⁴ Bk. ez-Zâriyât 51/56; el-En'âm 6/102.

²⁵ Bk. el-Bakara 2/30; en-Neml 27/62; el-Fâtır 35/39.

²⁶ Kur'an'ın hitap tarzına göre eğer hitap umuma aitse kastedilen mana da umumidir. Yani, "Namaz kılın", "Allah sizi yarattı", "Ey iman edenler", "Ey muttakiler"... gibi genel hitaplar hem kadınları hem de erkekleri kapsamaktadır. Bk. Bedruddin ez-Zerkeşi, *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1376/1957), 2: 217; Celâlüddin es-Suyûtî, *el-Itkân fî ulûmi'l-Kur'ân* (Beyrut: Dâru'l-ma'rife, ts.), 2: 43; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü* (Ankara: TDV Yayınları, 1988), 192.

²⁷ Tam adı "Ümmü Seleme Hind bint Ebî Ümeyye Süheyl (Huzeyfe) b. Mugîre el-Kureşîyye el-Mahzûmiyye" olup Hz. Peygamber'in eşidir. Hakkında fazla bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, "Ümmü Seleme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 328-330.

²⁸ Hz. Ebû Bekir'in kızı ve Hz. Peygamber'in hanımı olan Hz. Âişe hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-tehzîb* (Hind: Matbaatü dâirati'l-meârif en-nizâmîyye, 1326), 12: 433-436; Mustafa Fayda, "Âişe", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2: 201-205.

²⁹ Tam adı "Zeyneb bint Cahş b. Riâb el-Esedîyye" olup Hz. Peygamber'in halasının kızıdır ve daha sonra eşi olmuştur. Hakkında fazla bilgi için bk. Muhammed Hamîdullah, "Zeyneb bint Cahş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44: 357-358.

³⁰ Tam adı "Ümmü Abdillâh Esmâ bint Umeys b. Ma'bed (Ma'd) el-Has'amiyye" olup Habeşistan'a ilk seferde hicret edenlerden bir tanesidir. Hakkında fazla bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, "Esmâ bint Umeys", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 11: 422-423.

³¹ Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Vâhidî, *Esbâbü Nüzûli'l-Kur'ân*, thk. Âsım b. Abdilmuhsin el-Humeydân (ed-Dammâm: Dâru'l-İslâh, 1412/1992), 356. Ayrıca bk. Taberî, *Camîu'l-beyân*, 20: 270'de sadece Ümmü Seleme'nin adını zikreder. Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Tefsîru'l-Mâtürîdî - Te'vîlâtü ehli's-sünne*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1426/2005), 8: 384-385'de Ümmü Seleme ile birlikte Nesîbe bint Kâ'b isimli bir sahâbî hanımın ismini verir. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 3: 538; Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl*, 4: 232; Neseî, *Medârikü't-tenzîl*, 3: 30'da soranların Hz. Peygamber'in eşleri olduğunu bildirirler. Ebû Abdillâh Şemsüddin el-Kurtubî, *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed

Vahyin inmeye devam ettiği bir ortamda kadınların bu istekleri bizzat vahyin sahibi Allah tarafından dikkate alınmış onları muhatap alan şu ayet nazil olmuştur. “Şüphesiz Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlar; mümin erkeklerle mümin kadınlar; itaatkâr erkeklerle itaatkâr kadınlar; doğru erkeklerle doğru kadınlar; sabreden erkeklerle sabreden kadınlar; Allah’a derinden saygı duyan erkeklerle Allah’a derinden saygı duyan kadınlar; sadaka veren erkeklerle sadaka veren kadınlar; oruç tutan erkeklerle oruç tutan kadınlar; namuslarını koruyan erkeklerle namuslarını koruyan kadınlar; Allah’ı çokça anan erkeklerle çokça anan kadınlar var ya, işte onlar için Allah bağışlanma ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.” (el-Ahzâb 33/35). Bu ayetle Allah erkeklerle birlikte kadın kullarını da zikrederek muhatap almış, onların isteklerine cevap vermiş ve onlara sorumluluklarını hatırlatmıştır. Sadece bu ayetin verdiği mesajdan dahi kadın erkek ayrımı olmaksızın her insanın Allah’a karşı sorumlu olduklarını anlayabilmek mümkündür.

3. HAK ARAMA

Hz. Peygamber kadınların istek ve taleplerini dinlemiş, onları önemsemiş ve problemlerine çözüm bulmak için gayret etmiştir. Bir keresinde bir kadın kocasıyla arasında ortaya çıkan çok önemli bir problem sebebiyle Hz. Peygamber’e gelerek ondan yardım istemiştir. Havle bint Sa‘lebe³² (ö. ?) isimli bu sahâbî kadın, istediği cevabı Hz. Peygamber’den alamayınca ısrarla isteğinin olmasını talep etmiştir. Hz. Peygamber de ona beklemesini, eğer kendisine problemin çözümüne yönelik bir bilgi ulaşırsa kendisine ulaştıracağını bildirmiştir. Bunun üzerine; “Allah, kocası hakkında seninle tartışan ve Allah’a şikâyetinde bulunan kadının sözünü işitmiştir. Allah, sizin sürdürdüğünüz konuşmayı (zaten) işitmekteydi. Şüphesiz Allah hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.” (el-Mücâdele 58/1) ayeti nazil olmuştur.³³ Devam eden ayetlerde de Havle’nin istediği şeylerin kendisine verildiği bildirilmiştir.³⁴ Bu olayda çok açık bir şekilde görüldüğü gibi Kur’an’ın gündeminde, dertlerini ve isteklerini rahatlıkla yetkili mercilere ulaştırıran ve müracaatlarına önem verilerek kendilerine çözümler sunulan bir kadın olmasının ötesinde isteklerinin Allah tarafından önemsendiği bir varlık vardır. Burada, taleplerine Allah’ın olumlu cevap verdiği bir varlık olarak kadınlara nasıl davranılması gerektiği, Müslümanların gündeminden hiç çıkmaması gereken bir soru olarak zihinlerde hep yer almalıdır.

Bu konuda örnek olacak bir başka kadın ise Hz. Ömer³⁵ (ö. 23/644) gibi oldukça sert yapıları bir halifenin karşısında hak aramış, ileri sürdüğü delillerin gücü sayesinde

el-Berdûnî – İbrahim Etfîş, 3. Baskı (Kahire: Dâru’l-kütübi’l-Mısriyye, 1384/1964), 14: 185’de Ümmü Umâre ismini zikreder.

³² Tam adı “Havle bint Sa‘lebe b. Esrem el-Ensâriyye” olup Havle bint Hakîm olduğu da söylenen kadın sahâbîdir. Fazla bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “Havle bint Sa‘lebe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 16: 539.

³³ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Vâhidî, *Esbâbü Nüzûli’l-Kur‘ân*, 408; Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd el-Ferrâ, *Meâni’l-Kur‘ân*, thk. Ahmed Yûsuf en-Necâtî vdğr. (Mısır: Dâru’l-Mısriyye li’t-te‘lif ve’t-terceme, ts.), 3: 183; Taberî, *Camîu’l-beyân*, 23: 219-220; Zeccâc, *Meâni’l-Kur‘ân*, 5: 133; İbn Ebî Hâtîm, *Tefsîru’l-Kur‘âni’l-Azîm*, 10: 3342; Mâtürîdî, *Tefsîru’l-Mâtürîdî*, 9: 544; İbn Ebî Zemenîn, *Tefsîru’l-Kur‘âni’l-azîz*, 4: 357; Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim es-Sa‘lebî, *el-Keşf ve’l-beyân an tefsîri’l-Kur‘ân*, thk. Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi’t-türâsi’l-Arabî, 1422/2002), 9: 252-253; Mekki b. Ebî Tâlib, *el-Hidâye ilâ bülûği’n-nihâye*, 11: 7345-7346; Vâhidî, *el-Vecîz*, 1073.

³⁴ Bk. el-Mücâdele 58/2-4.

³⁵ Tam adı “Ebû Hafs Ömer b. el-Hattâb b. Nüfeyl b. Abdiluzzâ el-Kureşî el-Adevî” olup Hulefâ-yi Râşidîn’in ikincisidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Fayda, “Ömer”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 44-51.

istediğini elde etmiş ve Hz. Ömer de yanlış yaptığını itiraf etmiştir. Hz. Ömer bir hutbesinde, “Kadınlara mehir verirken mağduriyetlere yol açacak şekilde aşırılığa düşmeyin.” diyerek kadınların mehir miktarına sınırlama getirmek istemiştir. Bunun üzerine cemaatin içerisinde bulunan ve onu dinlemekte olan bir kadın: “Ey müminlerin emiri! Senin emrin mi daha öncelikli yoksa Allah’ın kitabındakiler mi?” diyerek itiraz etmiş ve: “Allah Kur’an’da: ‘...Onlardan birine yüklerle (mehir) vermiş olsanız dahi ondan hiçbir şeyi geri almayın’ (en-Nisâ 4/20) buyurmaktadır.” demiştir. Bu itiraz üzerine Hz. Ömer: “Bu kadın Ömer’den daha bilgili”; bir başka rivayette ise “Doğru muhakeme yaparak isabetli fikir beyan eden bir kadın, hata eden bir Ömer!” diyerek tekrar minbere çıkmış ve mescittekilere; “Size kadınlara mehir verme konusunda bir yasaklama getirmişt看. Artık bundan sonra herkes kendi malından dilediği gibi harcama yapmakta serbesttir.”³⁶ demiştir.

Bu olay, İslâm’ın ilk yıllarında kadının cemiyet içindeki konumunu tespit etme, onların hak arama konusundaki tavırlarını belirleme ve idarecilerin onların görüş ve kararına ne ölçüde saygı duydukları açısından önemli ipuçları vermektedir. Özellikle devlet başkanının bulunduğu mecliste kadınların da bulunduğu ve orada söz hakkı olduğu gözden kaçırılmaması gereken önemli bir durumdur.

4. İLİM ÖĞRENME

Müslümanların algısında kadınların ilim öğrenmesi konusu her devirde bir problem olarak kendini göstermiştir. Bu durumun bazen sosyal ve siyasi sebepleri olsa da Müslümanların genel anlayışında kadınların evde oturması genel bir kanaat olarak benimsenmiştir. Bu algının ortaya çıkmasında din adına uydurulmuş bazı öğretiler etkin rol oynamıştır. Adet ve kültürlerinde kadın algısının problemlili olduğu kişiler veya İslâm’ın safiyetini bozmak isteyen art niyetli insanlar tarafından uydurulduğu çok açık olan bir takım rivayetler Müslümanların zihin dünyasına etki etmiştir. Bu rivayetlerden bir tanesi; “Kadınları yola nazır odalarda oturtmayın, yazıyı da öğretmeyin. Yün eğirmeyi ve Nûr suresini öğretin.” şeklindedir.³⁷ Bu rivayetin uydurma olduğu kaynaklarımızda da vurgulanmasına rağmen³⁸ bazı Müslümanların zihin yapılarını inşa ettiği ve bu sürecin hâlâ devam ettiği de inkâr edilemez. Bu haberin birçok eserde Hz. Peygamber’in sözüymüş gibi kaydedilmesi ve bazı Müslümanlar tarafından savunulması İslâm toplumları üzerinde çok olumsuz tesirler bırakmıştır. Hâlbuki ailenin temeli kadınlardır ve hem aileyi hem de toplumu onlar inşa etmektedirler. Bu yüzden onların çok bilgili ve kültürlü olmaları gerekmektedir. Bu gerçeğe rağmen kadınlar çoğu zaman fitne ve fesada yol açacağı düşüncesiyle cehalete terk edilmişlerdir. Günümüzde bile kız çocuklarını okula göndermeyen veya göndermek istemeyen kişilerin bulunması bu tür uydurma rivayetlerden ne denli etkilenildiğinin açık bir göstergesidir.

³⁶ İbn Hacer el-Askalânî, *el-Metâlibü'l-âliye bi zevâidi'l-mesânidi's-semâniye*, thk. Heyet (b.y.: Dâru'l-âsime li'n-neşr ve't-tevzî', 1419/2000), 8: 94; Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdillâh eş-Şevkânî, *Neylû'l-evtâr*, thk. Isâmüddin es-Sabâbetî (Mısır: Dâru'l-hadîs, 1413/1993), 6: 201.

³⁷ Bk. Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Evsat*, thk. Târik b. Avdullah b. Muhammed – Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî (Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.), 6: 34; Ebû Abdillâh el-Hâkim, *Müstedrek ale's-sahîhayn*, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1411/1990), 2: 430.

³⁸ Bk. Hâkim, *Müstedrek*, 2: 430; Cemâlüddin Abdurrahmân b. Ali İbnü'l-Cevzî, *el-Mevdûât*, thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân (b.y.: Mektebetü's-selefiyye bi'l-Medîneti'l-Münevvera, 1386/1966), 2: 269;

Hâlbuki Kur'an'da "Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" (ez-Zümer 39/9), "Rabbim ilmimi artır, de." (Tâ hâ 20/114), "Allah içinizden iman edenlerin ve kendilerine ilim verilenlerin derecelerini yükseltir." (el-Mücâdele 58/11) gibi ayetlerle, cinsiyet ayırmaksınız kadın erkek tüm insanların ilim ve bilgi sahibi olması teşvik edilerek övülmüş ve insanlık için bilginin değerine işaret edilmiştir.

Hz. Peygamber'in uygulamalarına baktığımızda da durum farklı değildir. Onun; "İlim öğrenmek kadın erkek tüm Müslümanlara farzdır."³⁹ "Kim ilim tahsil etmek için bir yola girerse, Allah o kişiye cennetin yolunu kolaylaştırır."⁴⁰ şeklinde ilmi öven, önceleyen ve teşvik eden sözleri tüm Müslümanlar tarafından bilinmektedir. Nitekim Kur'an'ın yaşayan bir örneği olan Hz. Peygamber, Müslümanları ilim öğrenmeye teşvik etmek için tüm gayretini ortaya koymuştur. Vahiy sürecinde yeni nazil olan ayetleri hem erkeklere hem de kadınlara okumuş ve kadınlara ilim meclislerinin kurulduğu mescitlerin kapılarını ardına kadar açmış hatta mescidin kapılarından bir tanesini rahatça girip çıkmalarını temin etmek maksadıyla onlara tahsis etmiştir. Mutat ilim meclislerine ilaveten belli günlerde kadınlara özel dersler vererek onların ilim öğrenmelerini teşvik etmiştir.⁴¹

Medine döneminde Mescid-i Nebevî toplumsal hayatın merkezi olarak işlev görmüştür. Zira burada ibadetlerin dışında hutbe, vaaz ve özel sohbetlerle kadın erkek tüm Müslümanlar eğitilmiştir. Bu yüzden Hz. Peygamber mescide çok önem vermiş ve orayı toplumun kalbinin attığı yer olarak inşa etmiştir. Mescide devam edenlere özel önem verdiği gibi orayı temizleyen ve bakımını üstlenenlere de özel bir itina göstermiştir. Bunlardan Mescid-i Nebevî'nin temizlik işleriyle ilgilenmeyi kendisine görev addetmiş siyahi bir kadına karşı gösterdiği ilgi çok meşhurdur. Ümmü Mihcen (ö. ?) isimli bu kadın kendisini mescide adanmış, kimsesiz ve fakir bir kimsedir ve Hz. Peygamber bu kadına son derece alaka göstermiş ve hatırını gözetmiştir. Hasta olduğunda onu bizzat ziyaret etmiş ve nihayet vefatını duyduğunda da kendisine haber verilmemesine çok üzülmüş ve ashabına sitem etmiştir. Akabinde de mezarının başına giderek ikinci kez cenaze namazını kılmıştır.⁴² Hz. Peygamber'in mescidi temizleyen bir kadına bu kadar önem vermesinin temelinde, insana verdiği değer yanında o günün en önemli kurumlarından biri olan mescide yüklediği anlam da yatmaktadır. Çünkü Hz. Peygamber döneminde mescit sosyal hayatın merkezi konumundadır ve toplumun kalbinin attığı yerdir.

Hâsılı kadının mescide gitmesi, aynı zamanda sosyal hayata çıkması, eğitim ve öğretimle buluşması anlamına gelmektedir. Bundan dolayı Hz. Peygamber kadınların mescide devam etmesine özel önem vermiş ve: "Allah'ın kadın kullarının Allah'ın mescitlerine gelmelerine engel olmayınız."⁴³ buyurarak bu isteğini tüm müminlere ilan etmiştir.

³⁹ İbn Mâce, "Mukaddime", 17.

⁴⁰ Buhârî, "İlim", 10; Müslim, "Zikr", 38. Ayrıca bk. Ebû Dâvûd, "İlim", 1; Tirmizî, "İlim", 2; "Kırâât", 12; İbn Mâce, "Mukaddime", 17.

⁴¹ Bk. Buhârî, "İ'tisâm", 9.

⁴² Müslim, "Cenâiz", 71; İbn Mâce, "Cenâiz", 32; Ebû Bekir el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ, 3. Baskı (Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1424/2003), 4: 78.

⁴³ Müslim, "Salât", 136; Ebû Dâvûd, "Salât", 53.

Hârise b. Nu‘mân’ın⁴⁴ (ö. ?) kızı Ümmü Hişâm bint Hârise, (ö. ?) “Kâf suresini bizzat Resûlullah’ın ağzından ezberledim. Zira o her Cuma müminlere hitap ederken bu sureyi minberden okurdu.” demesi⁴⁵ kadınların ilk dönemlerde mescide ne kadar sık gittiğini ve orada ne şekilde eğitim aldığını göstermesi bakımından hem çok önemli hem de dikkat çekicidir. Cuma günleri minberde okunan ayetleri ezberleyebilecek kadar mescitlerde olan kadınların durumuna günümüz kadınlarının henüz ulaşamadığı herkes tarafından kabul edilebilecek bir gerçektir.

Hiz. Âişe Medineli kadınların kendi özel durumlarıyla ilgili konularda Hiz. Peygamber’le rahat diyalog kurmalarından dolayı, “Ensar kadınları ne kadar ilme düşkünler, zira onların utanma duyguları iyi birer fakih olmalarının önüne geçememiştir.” buyurarak⁴⁶ onların ilme düşkünlüğünü Hiz. Peygamber’in de onları ilme teşvik ettiğini açık bir şekilde ifade etmiştir.

Yine Hiz. Peygamber kadınların okuma yazma ve ilim öğrenmelerine katkı sağlamak üzere evlenmek için mali durumu iyi olmayan erkekler için mehir yerine geçerli olmak üzere ezberlediği sureleri kadınlara öğretmelerini tavsiye etmiş; böylece kadınlar için ilim öğrenmek, erkekler için de kolay evlenmek hususunda fırsat oluşturmuştur. Hiz. Peygamber’in bu yaklaşımı Hiz. Âişe gibi bilgili, dini ilimlerin her safhasında önde olan, soran ve sorgulayan kadınların yetişmesine zemin hazırlamıştır.⁴⁷ Tüm bunlara rağmen günümüz Müslümanları maalesef çok az sayıda Hiz. Âişe misali âlime kadınlar yetiştirebilmiştir.

5. SAVAŞTA ERKEKLERLE BERABER MÜCADELE ETMESİ

Hiz. Peygamber döneminde kadınlar hayatın tüm safhasında erkeklerle beraber olmuşlardır. Savaşlarda dahi kadınlar kendi kabiliyetlerine göre görev almış ve vatan savunmasında da erkeklerle beraber olmuşlardır. Küçük yaşlardan itibaren Hiz. Peygamber’in hizmetinde bulunan Enes b. Mâlik⁴⁸ (ö. 93/711-12) bu konuyla ilgili şunları anlatıyor: “Ben Uhud günü Ebû Bekir’in⁴⁹ (ö. 13/634) kızı Âişe ile Ümmü Süleym’i⁵⁰ (ö. ?) gördüm. Eteklerini toplamışlar (koşturuyorlardı). Bileklerindeki halhalları görüyordum. Sırtlarında su kırbaları taşıyorlar ve yaralıların ağızlarına su döküyorlardı. Sonra tekrar geri dönüp kırbaları dolduruyorlar, gelip yaralıların ağızlarına döküyorlardı.”⁵¹

⁴⁴ Tam adı “Ebû Abdillâh Hârise b. en-Nu‘mân b. Nef’ el-Hazrecî el-Ensârî” olan sahâbîdir. Hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Nuri Topaloğlu, “Hârise b. Nu‘mân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 16: 202.

⁴⁵ Müslim, “Cuma”, 50-52; Ebû Dâvûd, “Salât”, 228; Nesâî, “İftitâh”, 43’de Cuma yerine sabah namazı ifadesi geçmektedir.

⁴⁶ Buhârî, “İlim”, 50.

⁴⁷ Bk. İbn Hacer, *Tehzîb*, 12: 433-436.

⁴⁸ Tam adı “Ebû Hamza Enes b. Mâlik b. Nadr el-Ensârî” olup Hiz. Peygamber’e yaptığı hizmetleriyle tanınan ve çok hadis rivayet eden sahâbîlerden bir tanesidir. Ayrıntılı bilgi için bk. İbrahim Canan, “Enes b. Mâlik”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1995), 11: 234-235.

⁴⁹ Tam adı “Ebû Bekr Abdullâh b. Ebî Kuhâfe Osmân b. Âmir el-Kureşî et-Teymî” olup İlk Müslümanlardandır ve Hulefâ-yi Râşidîn’in birincisidir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mustafa Fayda, “Ebû Bekir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1994), 10: 101-108.

⁵⁰ Tam adı “Ümmü Süleym Gumeysâ bint Milhân (Mâlik) b. Hâlid el-Ensârîyye el-Hazrecîyye” olup Enes b. Mâlik’in annesi olan sahâbî hanımdır. Ayrıntılı bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “Ümmü Süleym”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 330-331.

⁵¹ Buhârî, “Cihâd ve’s-siyer”, 64.

Hiz. Peygamber, Uhut savaşı günü Ümmü Umâre⁵² (ö. 13/634 [?]) isimli bir kadından bahsetmiş, onun elinde kılıç ile çarpıştığını ve bedenini kendisine siper ederek kahramanlıklar gösterdiğini şu sözleriyle taltif etmiştir: “Sağıma ya da soluma, nereye yönelsem önümde Ümmü Umâre'nin çarpıştığını görüyordum.”⁵³ Kadınların bu denli aktif olduğu bir hayatın yaşandığı ilk dönemlerdeki anlayış devam ettirilebilseydi sadece kadınlar değil tüm İslâm toplumlari bugünkü yerlerinden çok daha önde olabilirdi.

6. KADINLARIN ALLAH'IN EMANETİ OLMASI VE HAKLARI

Hiz. Peygamber “veda hutbesi”nde:⁵⁴ “Ey insanlar! Kadınların haklarını gözetmenizi ve bu konuda Allah'tan korkmanızı isterim. Siz kadınları Allah'ın emaneti olarak aldınız ve onların namusunu kendinize Allah'ın emri ile helal edindiniz. Sizin kadınlar üzerinde hakkınız onların da sizin üzerinde hakkı vardır.” diyerek⁵⁵ kadınları “Allah'ın emaneti” olarak nitelemiştir. Dolayısıyla erkeklerin kadınları Allah'ın emaneti olarak bilmesini ve hayatı paylaşırken bu hususu hiçbir zaman göz ardı etmemelerini öğütlemiştir.

Allah Kur'an'da: “...Kadınların, yükümlülüklerine denk bir takım meşru hakları vardır...” (el-Bakara 2/228) buyurmuştur. Hiz. Peygamber ise: “Dikkat edin! Sizin hanımlarınız üzerinde hakkınız olduğu gibi, hanımlarınızın da sizin üzerinizde hakkı vardır.”⁵⁶ “Allah'ım! Ben iki zayıfın; yetimin ve kadının hakkına el uzatılmasını ısrarla yasaklıyorum.”⁵⁷ buyurarak kadın ve erkeğin birbirleri üzerinde karşılıklı hakları olduğunu ortaya koymuştur. Gerek ayetin ve gerekse hadisin ortaya koyduğu haklar öncelikle insan cinsinin genel haklarıdır. Ancak bunun yanında erkeklerin olduğu gibi kadınların da evlilik tercihleri, evlenecekleri eşlerini seçmeleri, ticaret yapmaları, ilim öğrenmeleri, mallarını istedikleri gibi kullanmaları gibi günlük hayat içerisinde erkekler için hak olarak görülen tüm faaliyetler kadınlar için de bir haktır.

Kur'an'da kadınlar hakkında şöyle buyrulur: “Senden kadınlar hakkında açıklama istiyorlar. De ki: Onlara ait hükmü, Allah ve kitapta size okunan ayetler açıklıyor; onlar için yazılanı kendilerine vermediğiniz, nikâhlanmak da istemediğiniz yetim kadınlar hakkında, çaresiz çocuklar hakkında, yetimlere âdil davranmanız hususunda size okunup duran ayetler (açıklıyor). İyilik olarak ne yaparsanız şüphesiz Allah onu eksiksiz bilmektedir.” (en-Nisâ 4/127). Bu ayetin hükmü genel olmakla beraber Hiz. Âişe ayetin nüzulüne sebep olan özel durumu şöyle açıklamıştır: “Bu ayette kendisi hakkında açıklama istenen kadın, bağıni bahçesini her şeyini vasisi olan kişiye teslim

⁵² Tam adı “Ümmü Umâre Nesibe bint Kâ'b b. Amr el-Mâziniyye el-Hazreciyye” olup pek çok savaşta bulunup üstün cesaret göstermekle tanınan kadın sahâbîdir. Ayrıntılı bilgi için bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. İhsan Abbâs (Beyrut: Dâru Sâder, 1968), 8: 412-416; Halit Özkan, “Ümmü Umâre”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 332.

⁵³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 8: 415.

⁵⁴ “Hiz. Peygamber Vedâ haccı (10/632) sırasında Arafat, Mina ve Akabe gibi yerlerde ashaba hitap etmiş, kısa ve veciz bir şekilde tavsiyelerde bulunmuştur. Bu hitabeler, Câhiz'in *el-Beyân ve't-tebyîn* (2: 22-24) adlı eseri başta olmak üzere bazı tarih kitaplarında derlenerek uzunca bir Vedâ hutbesi metni teşkil edilmiştir. *'Hutbetü'l-vedâ'* ifadesini ilk defa Câhiz kullanmış, bu ifade daha sonra gelenlerce de benimsenmiştir.” Detaylı bilgi için bk. Bünyamin Erul, “Vedâ Hutbesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 591-593.

⁵⁵ Bk. Müslim, “Hac”, 147; Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 56; Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî el-Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn* (Beyrut: Dâru ve mektebetü'l-hilâl, 1423), 3: 23.

⁵⁶ Tirmizî, “Radâ”, 11.

⁵⁷ İbn Mâce, “Edeb”, 6.

etmiş olan yetim bir kadındır. Ancak bu adam yetimin evlenmesi durumunda onun malının elinden çıkmasından korkmakta bundan dolayı da kadının evlenmesine karşı çıkararak onun evlenmesine müsaade etmemekte ve kendi nikâhına da almamaktadır. İşte ayet böyle bir olaya çözüm sunmak üzere nazil olmuştur.”⁵⁸ Dolayısıyla Allah kadınlara zulmedilmesini şiddetle yasaklamış ve onları Allah’ın emaneti olarak görmeyi emretmiştir.

Hz. Peygamber, “*vedâ hacrı*”⁵⁹ için yola çıktıklarında hanımların develerini sevk eden Enceşe isimli siyahî bir genç heyecan dolu şiir ve ilahîlerle develerin hızını arttırınca ona: “Ey Enceşe! Aman yavaş sür. Kristalleri kırma, dikkatli taşı!”⁶⁰ diyerek o günün şartlarında kadınlar için hiç duyulmamış nezaket ifadeleri kullanmış ve ümmetine kadınları Allah’ın emaneti olarak görmenin usulünü göstermiştir.

Hz. Peygamber kız çocuklarının çok hoş karşılanmayıp bazılarının daha küçük bir çocukken toprağa gömüldüğü bir topluma: “Kimin üç kızı veya üç kız kardeşi olur veya iki kızı veya iki kız kardeşi olur da onlarla birlikte güzelce yaşar ve onlar hakkında Allah’a karşı sorumluluğunun bilincinde olursa onun için cennet vardır!”⁶¹ müjdesini öne çıkarmış, bu üslupla toplumu eğitmiş, kız çocukların ve kız kardeşlerin önemli olduğu fikrini zihinlere yerleştirmiştir. Böylece kadınların Müslüman erkeklerin gözünde Allah’ın emaneti olarak yer almalarının alt yapısını oluşturmuştur.

7. HUKUK ÖNÜNDE EŞİTLİK

Erkeklik ve kadınlık insan olmanın farklı tezahürleri ve birbirini tamamlayan unsurlarıdır. Dolayısıyla erkek de kadın da Allah’ın yanında müstakil birer birey ve birbirlerini tamamlayan iki eşitir. Hz. Peygamber bu durumu, “Kadınlar erkeklerin, diğer yarısıdır.” buyurarak⁶² beyan etmiştir. Dolayısıyla kadın ve erkek suç ve cezada, ecir ve mükâfatta birbirlerine denktirler. Güzel bir iş yapan veya suç işleyen kişi, yaptığı işi erkek veya kadın olduğu için yapmamış insan olduğu için yapmıştır. Sorumluluğu da kendisine aittir. Kur’an’da: “Rableri, onlara şu karşılığı verdi: Ben, erkek olsun, kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim. Sizler birbirinizdensiniz. Hicret edenler, yurtlarından çıkarılanlar, yolunda eziyet görenler, savaşanlar ve öldürülenlerin de andolsun, günahlarını elbette örteceğim. Allah katından bir mükâfat olmak üzere, onları içinden ırmaklar akan cennetlere koyacağım. Mükâfatın en güzeli Allah katındadır.” (Âl-i İmrân 3/195). “Mümin olarak, erkek veya kadın, her kim salih ameller işlerse, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.” (en-Nisâ 4/124). “Herkesin yaptığığın sonucu kendisine aittir. Hiçbir suçlu başkasının suçunu yüklenmez.” (el-En’âm 6/164). “Kim bir kötülük (suç) işlerse, kendi mislinden başka ceza görmez. Erkek olsun, kadın olsun, kim de mümin olarak salih bir amelde bulunursa işte onlar, içinde hesapsız rızıklandırılmak üzere cennete girerler” (el-Mü’min 40/40) buyrulurak suçun şahsiliği, kadın ve erkeğin hukuk önünde eşit olduğu ifade edilmiştir.

⁵⁸ Vâhidî, *Esbâbü Nüzûli l-Kur’ân*, 184; Buhârî, “Tefsîr”, 4/24.

⁵⁹ Hz. Peygamber’in ilk ve son haccıdır. Vefatından üç ay önce (10/632) tarihinde eda etmiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Bünyamin Erul, “Vedâ Haccı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 590-591.

⁶⁰ Buhârî, “Edeb”, 90, 95, 114; Müslim, “Fedâil”, 71-73; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût v.dğr. (b.y.: Müessesetü’r-Risâle, 1421/2001), 19: 96, 143, 207; 20: 164, 191, 266, 274, 371, 393; 21: 80, 233, 248, 437; 45:83.

⁶¹ Tirmizî, “Birr ve sıla”, 13.

⁶² Ebû Dâvûd, “Tahâret”, 92; Tirmizî, “Tahâret”, 82

Hiz. Peygamber adalet söz konusu olduğunda hiç kimseye bir ayrıcalık tanımamıştır. Nesep yönüyle soylu, makam mevki sahibi veya zengin olmasını öne sürerek ayrıcalık bekleyenlere asla prim vermemiş, onların durumlarını hiç itibara almadan hakkın ve hukukun yerini bulmasını önemsemiş ve insanlar arasında adaletle hükmetmiştir. Bir defasında kendisine, hırsızlık yapmış bir kadın getirildiğinde ona el kesme cezası vermiş, onun ileri gelen bir ailenin mensubu olması sebebiyle aracılık yapmak için gelenlere hiddetlenerek; “Hırsızlık yapan kızım Fatıma dahi olsa onun da mutlaka elini keserdim” buyurmuştur.⁶³

8. GÖRÜŞ VE KARARLARINA SAYGI

Kadınların fikirlerine müracaat edip bir konuda onların görüşlerini almayla ilgili olarak Hiz. Peygamber'e nispet edilen “Kadınlarla istişare edin fakat onların dediklerinin tersini yapın.” şeklindeki⁶⁴ söz Müslümanlar arasında tedavülde olan sözlerden bir tanesidir. Kaynaklarımız bu sözün Hiz. Peygamber'e ait olmadığını açık biçimde ortaya koymuşlardır; fakat İslâm toplumlarında söylene gelen bir söz olarak hep gündemde olmuştur. Bu rivayetin pek çok kaynak kitapta, sanki Hiz. Peygamber söylemiş gibi yer alması Müslümanların kadın algısına olumsuz anlamda etki etmiştir. Bu etkinin bir sonucu olarak da aileyi ayakta tutmakla yükümlü olarak toplumun geleceğini inşa edecek olan kadınlar hep ikinci planda kalmaya mahkûm edilmiştir. Aslında bu söz, “Kadınların söylediklerinin aksini yapın. Zira onların söylediklerinin hilafına davranmakta bereket vardır.”, “Erkekler kadınlara itaat ettiklerinde helak olurlar.”, “Kadına itaat pişmanlıktır.” gibi o günün insanların düşünceleri olan⁶⁵ sözlerle beraber okunduğunda ilk dönem insanların Müslüman olmadan önceki zihin yapılarını ve bu sözün cahiliyeden hayatlarına taşınmış bir adet olduğunu anlamak zor olmayacaktır.

Hâlbuki Hiz. Peygamber'in hayatına baktığımızda bu sözü doğrulayacak bir uygulama yaptığının dair en ufak bir örnek bulmak mümkün değildir. O, kendisine ilk vahiy geldiğinde bu konudaki korku ve heyecanını ilk kez eşi Hiz. Hatice⁶⁶ (ö. 620) ile paylaşmış ve onun dediklerini yaparak rahatlamıştır. Eşinin, amcasının oğlu Varaka b. Nevfel'e⁶⁷ (ö. 610 [?]) giderek ondan destek alma teklifine hiç itiraz etmemiş ve sıkıntısını eşiyile birlikte çözmüş korkusunu onun gösterdiği şekilde izale etmiştir.

Yine, Hiz. Peygamber Akabe biatleri⁶⁸ esnasında kadınlardan da biat almış ve onların iradesine ve kararlarına ne kadar saygılı olduğunu buradaki uygulamaları esnasında bizzat göstermiştir. O Mekke'den Medine'ye hicret kararı almadan önce Medinelilerle Akabe denen mevkide defalarca görüşmüş ve bu görüşmelerden sonra onlardan biat

⁶³ Buhârî, “Hudûd”, 12; Müslim, “Hudûd”, 8, 9.

⁶⁴ Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs*, thk. Abdülhamîd b. Ahmed b. Yûsuf (b.y.: Mektebetü'l-asriyye 1420/2000), 2: 4.

⁶⁵ Bk. Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 2: 4.

⁶⁶ Tam adı “Ümmü'l-Kâsım (Ümmü'l-Hind) Hadîce bint Huveylid b. Esed b. Abdiluzâ b. Kusay el-Kureşîyye” olup Hiz. Peygamber'in vefat edinceye kadar kendisiyle evli kaldığı ve başka evlilik yapmadığı ilk eşidir. Ayrıntılı bilgi için bk. M. Yaşar Kandemir, “Hatice”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1997), 16: 465-466.

⁶⁷ Tam adı “Varaka b. Nevfel b. Esed el-Kureşî” olup Hiz. Hatice'nin amcasının oğlu ve Mekke'de yaşayan hanîflerendir. Ayrıntılı bilgi için bk. Bünyamin Erul, “Varaka b. Nevfel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 42: 517-518.

⁶⁸ Mekke'nin Akabe bölgesinde, 621-622 yıllarında Medinelilerle Hiz. Peygamber arasında yapılan iki anlaşmaya verilen isimdir. Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Önkâl, “Akabe Biatları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1989), 2: 211.

almıştır. Bu biatlerde kadınlar da bulunmuş ve Hz. Peygamber'e biat etmişler yani onun Medine'ye hicret etmesi yönünde karar bildirmişler oy kullanmışlardır.⁶⁹ Hz. Peygamber bu çok önemli kararında kadınların görüşlerini ve değerlendirmelerini önemseyerek daha o dönemde toplumsal alanda adı dahi anılmayan kadınlara bir anlamda toplumsal bir statü kazandırmıştır. Bu durumdan Kur'an'da da bahsedilerek: "Ey Peygamber! Mümin kadınlar, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, asılsız bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlerini kabul et ve onlar için Allah'tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir." (el-Mümtehine 60/12) ayetiyle biate katılan kadınlar övülmüştür.

Biat kelimesi Arapça asıllı bir kelime olup aslı "bey'at" şeklindedir. Bu kelime "satmak, satın almak" manasındaki "bey'" mastarından türemiş ve "yöneticiliğe seçmek, birinin yöneticiliğini kabul etmek" manasında kullanılmıştır.⁷⁰ Oy kullanmak şeklinde anlamının mümkün olduğu biat önemli bir siyasal kavramdır. Dolayısıyla Akabe'de Hz. Peygamber'e biat edenlerin onun idareciliğini kabul ettikleri de göz önüne alındığında, o devirde kadınların oy kullandığını, Hz. Peygamber'in bunu önemli bir hak saydığını söyleyebiliriz.

Hz. Peygamber'in Hudeybiye Antlaşması⁷¹ esnasında hissettiği tarifsiz üzüntülü durumdan eşi Ümmü Seleme'nin tavsiyesiyle kurtulması da bu konuda verilebilecek önemli bir örnektir. Hz. Peygamber gördüğü bir rüya üzerine ashabıyla birlikte umre yapmak üzere geldiği Mekke'de Kâbe'ye alınmamış ve bir antlaşma yapmak durumunda kalmıştı. Bu antlaşmanın içerdiği hükümlere göre de o sene umre yapma ihtimalleri kalmamıştı. Bu duruma çok üzülen ashap Hz. Peygamber'in "Kalkın tıraş olun, kurbanlarınızı kesin" talimatına da ilgisiz kalmışlar ve Hz. Peygamber kendilerini birkaç kez uyarmasına rağmen ashaptan hiçbiri üzüntülerinden dolayı bu emre icabet etmemişlerdi. Bu duruma çok içerleyen Hz. Peygamber üzgün ve çaresiz bir halde eşi Ümmü Seleme'nin yanına gelmiş ve ona durumu anlatıp ondan yardım istemişti. Bunun üzerine Ümmü Seleme: "Ey Allah'ın elçisi! Onların yapmasını beklemeksizin sizin bizzat kurban kesip tıraş olarak ihramdan çıkmanız bu sıkıntıdan daha iyidir. Siz onlarla konuşmadan saçınızı tıraş edip kurbanınızı kesin, onlar size uyacaklardır." şeklinde tavsiyede bulunmuştu. Hz. Peygamber eşinin tavsiye ettiklerini yaptıktan sonra ashap da onun bulunduğu tarafa doğru yönelerek kurbanlarını kesmeye başladılar⁷² ve mesele Ümmü Seleme'nin tavsiye ettiği şekilde çözülmüş oldu.

⁶⁹ Bk. Buhârî, "Tefsîr", 60/3.

⁷⁰ Bk. Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn İbn Manzûr, "Bya", *Lisânü'l-Arab* (Beyrut: Dâru Sâder, 1414), 8: 26; Râğîb el-İsfehânî, "Bya", *el-Müfredât fi ğaribi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî (Beyrut: Dâru'l-kalem, 1412), 155.

⁷¹ 6/628 tarihinde Mekkeli müşriklerin Medine İslâm Devleti'ni tanımalarının resmi belgesi mesabesindeki antlaşmadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Muhammed Hamîdullah, "Hudeybiye Antlaşması", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 1998), 18: 297-299.

⁷² Ebû Abdillâh el-Vâkîdî, *el-Megâzî*, thk. Marsden Jones, 3. Baskı (Beyrut: Dâru'l-a'lemî, 1409/1989), 2: 613; Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî, *es-Sîretü'n-nebeviyye li'bni Hişâm*, thk. Mustafa es-Sekâ v.dğr., 2. Baskı (Mısır: Şeriketü mektebeti ve matbaati Mustafa el-Bâbî, 1375/1955), 2: 317; İzzüddin İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1417/1997), 2: 86.

Hız. Peygamber tüm işlerini Kur'an'ın da kendisinden istediği gibi⁷³ istişare ile yapmış ve istişare ederken de kadın erkek ayırımı yapmamıştır.

Sonuç

Tarih boyunca kadın konusu önemli bir sorun olarak hep gündemde olmuştur. Bazen lehte bazen aleyhte olmak üzere iki kutup arasında sürekli savrulmalar yaşamıştır. Kur'an, her konuda olduğu gibi kadın konusunda da problemleri çözmek ve insanlığa rehberlik etmek üzere nazil olmuştur. Ancak insanlar pek çok konuda olduğu gibi bu konuda da kendi anlayışlarını rivayetler yoluyla Kur'an'ın tefsirine karıştırmaya çalışmışlardır.

Meseleler Kur'an'a arz edildiğinde uydurulan ve Kur'an'ın ruhuna uymayan hususlar kolayca ayıklanacak niteliktedir. Bu tür bir ayıklamanın sonucunda karışımıza řu hususların çıktığı görülecektir.

Klasik kaynaklarımızda yaratılışla ilgili olarak yer alan bilgilerin bir kısmı Kur'an'ın sunduğu bilgiler değildir. Bu bilgiler bazen merak gidermek için bazen de başka sebeplerle sorulan sorular sonucunda elde edilmiştir. Bunlar kadının zayıf ve eksik olduğuna dair söylemler, fitne aracı olduklarına dair ithamlar ile kadınların erkekler üzerinden tanımlanıp konumlanması gibi İslâm'ın ruhuna uymayan, o günün anlayışını yansıtan ve ağırlıklı olarak Yahudi teolojisinin ürünü olan malumatlardır.

Kadın sorununun temelinde kadına insan tasavvuru açısından bakmamak ve onun erkek üzerinden tanımlanması meselesi vardır. Aslında İslâm'a göre kadın cinsiyet bakımından değil insanlık açısından ele alınmalıdır. Çünkü vahye muhatap olmak, yaratılış gayesine uygun yaşayarak Allah'a kulluk etmek, yeryüzünü imar etmek ve orada adaleti tesis etmek bakımından erkekle kadın arasında herhangi bir farklılık yoktur. Bu işlerin yapılması açısından erkek ve kadın eşit oranda sorumludur.

Hız. Peygamber'in ve onun yolundan giden halifelerinin uygulamasına bakıldığında kadınların haklarını arama konusunda gayet kararlı oldukları görülecektir. Onlara bu cesareti kazandıran ve onları motive eden en önemli etken Kur'an' ayetlerinden çıkarılan ilkeler ve Hız. Peygamber'in bu husustaki örnek tutumudur.

Hız. Peygamber döneminde kadınlar toplumdaki dışlanmamış, savaşta ve barışta, hayatın her safhasında Allah'ın korunup kollanmak üzere insanlığa emanet ettiği birer narin varlık olarak erkeklerle beraber insanlığa karşı görevlerini ifa etmişlerdir. Bunu yaparken de görüşlerine saygı gösterilmiş, kendilerine Allah'ın yarattığı muhteşem bir varlık olarak değer verilmiş ve hukuki statüleri korunmuştur.

Kaynakça

Aclûnî, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs*. Thk. Abdülhamîd b. Ahmed b. Yûsuf. b.y.: Mektebetü'l-asriyye 1420/2000.

Ahmed b. Hanbel. *Müsned*. Thk. Şuayb el-Arnaût v.dğr. 45 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-Risâle, 1421/2001.

⁷³ Bk. Âl-i İmrân 3/159).

Âlûsî, Şihâbüddin Muhammed b. Abdillâh el-Hüseynî. *Rûhu'l-meânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-azîm ve's-seb'i'l-mesânî*. Thk. Ali Abdülbârî Atiyye. 16 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1415.

Akdemir, Salih. "Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerîm'de Kadın", *İslâmî Araştırmalar* 10/4 (1997): 249-258.

Aydın, Şükrü. *Kur'an'ın Fırkacılık Olgusuna Yaklaşımı*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2018.

Berktaş, Fatmagül. *Tektanrılı Dinler Karşısında Kadın*. İstanbul: Metis Yayınları, 1996.

Beyzâvî, Nâsirüddîn Ebû Saîd Abdullâh b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. Thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mer'aşlî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1418.

Beyhakî, Ebû Bekir. *es-Sünenü'l-kübrâ*. Thk. Muhammed Abdülkadir Atâ. 3. Baskı. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1424/2003.

Buhârî. *Sahîh*. Thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır. 9 Cilt. b.y.: Dâru tavki'n-necât, 1422.

Câhiz, Amr b. Bahr b. Mahbûb el-Kinânî. *el-Beyân ve't-tebyîn*. 3 Cilt. Beyrut: Dâru ve mektebetü'l-hilâl, 1423.

Canan, İbrahim. "Enes b. Mâlik". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 234-235. Ankara: TDV Yayınları, 1995.

Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Tarihi*. Ankara: DİB Yayınları, 1988.

Cerrahoğlu, İsmail. *Tefsir Usûlü*. 6. Baskı. Ankara: TDV Yayınları, 1988.

Cihan, Sadık. *Uydurma Hadislerin Doğuşu ve Sosyo-Politik Olaylarla İlgisi*. Samsun: Etüt Yayınları, 1997.

Cohen, Abraham. *Le Talmud*. Trad. Jacques Marty. Paris: Payot, 1991.

Demirci, Muhsin. *Tefsir Tarihi*. 38. Baskı. İstanbul: MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2016.

Ebû Dâvûd Süleyman b. Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. Thk. Şuayb el-Arnaût – Muhammed Kâmil Karabelli. 7 Cilt. b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyeye, 1430/2009.

Ebû Hafs Sirâcüddin Ömer b. Ali b. Âdil en-Nu'mânî. *el-Lübâb fî ulûmi'l-kitâb*. Thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd – Ali Muhammed Muavvîd. 20 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1419/1998.

Ebû Hayyân el-Endelüsî. *Bahru'l-muhît fî't-tefsîr*. Thk. Sıdkî Muhammed Cemîl. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-fikr, 1420.

Erul, Bünyamin. "Varaka b. Nevfel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 517-518. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Erul, "Bünyamin. Vedâ Haccı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 590-591. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Erul, Bünyamin. "Vedâ Hutbesi". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 591-593. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.

Fayda, Mustafa. "Âişe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 201-205. Ankara: TDV Yayınları, 1989.

- Fayda, Mustafa. "Ebû Bekir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10: 101-108. Ankara: TDV Yayınları, 1994.
- Fayda, Mustafa. "Ömer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34: 44-51. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Felâte, Ömer b. Hasan Osman. *el-Vad' fi'l-Hadîs*. 3 Cilt. Dîmeşk: Mektebetü'l-Gazâlî, 1401/1981.
- Ferrâ, Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Ziyâd. *Meâni'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed Yûsuf en-Necâtî vdğr. 3 Cilt. Mısır: Dâru'l-Mısriyye li't-te'lîf ve't-terceme, ts.
- Hâkim, Ebû Abdillâh. *Müstedrek ale's-sahîhayn*. Thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1411/1990.
- Hamîdullah, Muhammed. "Hudeybiye Antlaşması". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18: 297-299. Ankara: TDV Yayınları, 1998.
- Hamîdullah, Muhammed. "Zeyneb bint Cahş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44: 357-358. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye li'n-neşr, 1984.
- İbn Atiyye el-Endelüsî, Ebû Muhammed Abdülhak b. Gâlib b. Abdirrahmân b. Temmâm. *el-Muharrerü'l-vecîz fi tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*. Thk. Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1422.
- İbn Ebî Hâtim, Râzî. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm li'bni Ebî Hâtim*. Thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 3. Baskı. Suud: Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz, 1419.
- İbn Ebî Zemenîn. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîz*. Thk. Ebû Abdillâh Hüseyin b Ukkâşe – Muhammed b. Mustafâ el-Kenz. 5 Cilt. Kahire: el-Fârûku'l-hadîse, 1423/2002.
- İbn Hacer, el-Askalânî. *el-Metâlibü'l-âliye bi zevâidi'l-mesânidi's-semâniye*. Thk. Heyet. 19 Cilt. b.y.: Dâru'l-âsime li'n-neşr ve't-tevzî', 1419/2000.
- İbn Hacer, el-Askalânî. *Tehzîbü't-tehzîb*. 12 Cilt. Hind: Matbaatü dâirati'l-meârif en-nizâmîyye, 1326.
- İbn Hişâm, Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî. *es-Sîretü'n-nebeviyye li'bni Hişâm*. Thk. Mustafa es-Sekâ v.dğr., 2. Baskı. 2 Cilt. Mısır: Şeriketü mektebeti ve matbaati Mustafa el-Bâbî, 1375/1955.
- İbn Mâce. Sünen. Thk. Şuayb el-Arnaût v.dğr. 5 Cilt. b.y.: Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430/2009.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâlüddîn. "Bya". *Lisânü'l-Arab*. 3. Baskı. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâder, 1414.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. Thk. İhsan Abbâs. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Sâder, 1968.
- İbnü'l-Cevzî, Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Ali. *el-Mevdûât*. Thk. Abdurrahmân Muhammed Osmân. 3 Cilt. b.y.: Mektebetü's-selefiyye bi'l-Medîneti'l-Münevvera, 1386/1966.
- İbnü'l-Esîr, İzzüddin. *el-Kâmil fi't-târîh*. Thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1417/1997.

- İsfehânî. Râgıb. “Bya”. *el-Müfredât fî ğarîbi'l-Kur'an*. Thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî. Beyrut: Dâru'l-kalem, 1412.
- Kandemir, M. Yaşar. “Abdullah b. Ömer b. Hattâb”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1: 126-128. Ankara: TDV Yayınları, 1988.
- Kandemir, M. Yaşar. “Esmâ bint Umeys”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11: 422-423. Ankara: TDV Yayınları, 1995.
- Kandemir, M. Yaşar. “Hatice”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16: 465-466. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Kandemir, M. Yaşar. “Havle bint Sa'lebe”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16: 539. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Kandemir, M. Yaşar. “Ümmü Seleme”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 328-330. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Kandemir, M. Yaşar. “Ümmü Süleym”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 330-331. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Şemsüddin. *el-Câmiu li ahkâmi'l-Kur'an*. Thk. Ahmed el-Berdûnî – İbrahim Etfîş. 3. Baskı. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-kütübi'l-Mısriyye, 1384/1964.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Tefsîru'l-Mâtürîdî – Te'vilâtü ehli's-sünne*. Thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye, 1426/2005.
- Mekkî b. Ebî Tâlib, Ebû Muhammed Hammûş b. Muhammed el-Kaysî. *el-Hidâye ilâ bülûġi'n-nihâye fî 'ilmi meâni'l-Kur'an ve tefsîrih ve ahkâmih ve cümelin min funûni ulûmih*. Thk. Ed. eş-Şâhid el-Bûşeyhî. 13 Cilt. Şârika: Mecmûati bühûsi'l-kitâbi ve's-sünneh, 1429/2008.
- Mücâhid b. Cebr, Ebü'l-Haccâc. *Tefsîru Mücâhid*. Thk. Abdüsselâm Ebü'n-Neyl. Mısır: Dâru'l-fikri'l-İslâmi'l-hadîse, 1410/1989.
- Müslim b. Haccâc. *Sahîh*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân. *Sünen*. Thk. Abdülfettâh Ebû Gudde. 9 Cilt. Haleb: Mektebü'l-matbûâti'l-İslâmiyye, 1406/1986.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd. *Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vil*. Thk. Yûsuf Ali Bedîvî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kelemi't-tayyib, 1419/1998.
- Önkâl, Ahmet. “Akabe Biatları”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 2: 211. Ankara: TDV Yayınları, 1989.
- Özkan, Halit. “Ümmü Umâre”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 42: 332. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Özsoy, Abdülvahap. *Hicrî I. Yüzyıl Hadîs Tenkit Kriterleri Ve İlgili Rivayetlerin Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2011.
- Râzî, Fahrüddin. *Mefâtihu'l-gayb - Tefsîru'l-kebîr*. 3. Baskı. 32 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1420.
- Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim. *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'an*. Thk. Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1422/2002.
- Suyûtî, Celâlüddin. *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, ts.

- Şevkânî, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Abdillâh. *Neylû'l-evtâr*. Thk. Isâmüddin es-Sabâbetî. 8 Cilt. Mısır: Dâru'l-hadîs, 1413/1993.
- Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-Evsat*. Thk. Târık b. Avdullah b. Muhammed – Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Harameyn, ts.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Camîu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000.
- Tirmizî, Muhammed b. Îsâ. *Sünen*. Thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf. 6 Cilt. Beyrut: Dâru'l-garbi'l-İslâmî, 1998.
- Topaloğlu, Nuri. "Hârîse b. Nu'mân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 16: 202. Ankara: TDV Yayınları, 1997.
- Tuksal, Hidayet Şefkatli. *Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdüşümleri*. 7. Baskı. Ankara: Otto, 2018.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali. *Esbâbü Nüzûli'l-Kur'ân*. Thk. Âsım b. Abdilmuhsin el-Humeydân. ed-Dammâm: Dâru'l-islâh, 1412/1992.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Ali. *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-azîz*. Thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Dimeşk: Dâru'l-Kalem, 1415.
- Vâkîdî, Ebû Abdillâh. *el-Megâzî*. Thk. Marsden Jones. 3. Baskı. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-a'lemî, 1409/1989.
- Yıldırım, Enbiya. *Hadis Problemleri*, 3. Baskı. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2007.
- Zeccâc, Ebû İshâk. *Meâni'l-Kur'ân ve İ'râbih*. Thk. Abdülcélil Abde Şelebi. 5 Cilt. Beyrut: Âlemü'l-kütüb, 1408/1988.
- Zehebî, Muhammed Hüseyin. *et-Tefsîr ve'l-müfessirûn*. 3 Cilt. Kahire: Mektebetü Vehbe, ts.
- Zemaşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl*. 3. Baskı. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1407.
- Zerkeşî, Bedruddin. *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-ma'rife, 1376/1957.